

Białystok, 27.11.2023

Recenzent:

Dr hab. Elżbieta Jaszczyszyn, prof. UwB
Uniwersytet w Białymstoku
15-328 Białystok, Ul. Świerkowa 20A

Wydział Nauk o Edukacji
Katedra Edukacji Międzykulturowej i Elementarnej
Zakład Pedagogiki Przedszkolnej i Wczesnoszkolnej
15-328 Białystok, Ul. Świerkowa 20

Recenzja rozprawy doktorskiej

Pani mgr Grażyny Dzwonowskiej nt.

***„Improwizacja muzyczna, wyobraźnia słuchowa i elementy synestezyjne
w aktualizacji potencjalności twórczej ucznia i jego kompetencji
emocjonalnych”***

Ocena struktury i formalnej strony pracy

Recenzowana rozprawa doktorska przygotowywana została pod opieką naukową prof. dr hab. Katarzyny Krasoń (promotor pracy). Jest napisana w języku polskim.

Na pracę składa się wstęp (s. 6-11) oraz tekst podzielony na część teoretyczną (s. 13-116) i empiryczną (s. 117-210). Dysertację tworzą rozważania teoretyczne, projekt badań (metodologia), analizy uzyskanych wyników oraz podsumowanie, streszczenie w języku polskim i angielskim, bibliografia, spis rysunków i tabel wraz z czterema Aneksami (kwestionariusze zastosowanych w badaniach narzędzi badawczych). Dysertacja liczy 251 stron. Spis treści traktuję jako informację, o tym w jaki sposób autorka utworzyła własną konstrukcję treści teoretycznych i empirycznych oraz autorskich analiz uzyskanych w badaniach danych.

Uwagi ogólne

Pani mgr Grażyna Dzwonowska w swojej pracy doktorskiej podjęła tematykę dotyczącą wpływu aktywności muzycznej na kreatywność i kompetencje emocjonalne dzieci. Jako powody obrania do realizacji opisanego w pracy projektu badań własnych wskazała:

- chęć przyczynienia się do zmiany w postrzeganiu roli edukacji muzycznej,
- niedostrzeżenie (poza środowiskiem naukowym) potencjału tkwiącego w aktywności muzycznej uczniów,

- nakreślenie nowych celów, jakie można realizować wykorzystując możliwości tkwiące w wpływie aktywności muzycznej na kreatywność i kompetencje emocjonalne dzieci,
- konieczność przeformułowania roli muzyki w systemie edukacji i odbudowania jej silnej pozycji wśród nauczanych przedmiotów w związku z (jak pisze autorka) m.in. głębokimi zmianami w stylu życia ludzi, strukturą rynku pracy, coraz wyższym poziomem wykształcenia i pojawieniem się rywalizacji widocznej już na najniższych etapach edukacji. Kieruje to ludzi ku wąskim specjalizacjom, a więc tam, gdzie dostrzegają dla siebie zawodowe nisze.

W związku z tym ostatnim stwierdzeniem („Kieruje to ludzi ku wąskim specjalizacjom, a więc tam, gdzie dostrzegają dla siebie zawodowe nisze”) chciałabym dowiedzieć się czy:

- *Pani zdaniem w procesie edukacji promujemy wielostronny rozwój uczniów? Jeżeli tak, to czy pozwoli to uczniom w przyszłości na wykonywanie danego zawodu i na szybką jego zmianę?*
- *Co w zachowaniach rodziców, uczniów i w samym procesie edukacyjnym prowadzonym w szkole wskazuje na to, że „przedmioty szkolne, które w ocenie młodych osób i rodziców najmłodszych uczniów nie prowadzą bezpośrednio do realizacji celów powiązanych z przyszłą karierą, zaczynają być postrzegane jako zbędne [...]”?*

Zgadzam się z tezą o zmianie względem form spędzania wolnego czasu.

- *Czy jednak w dobie muzyki odtwarzanej z różnego typu urządzeń i bezpłatnych/płatnych odtwarzaczy muzycznych i podcastów rzeczywiście zanika potrzeba i przestrzeń na samodzielne i grupowe muzykowanie? Może jedne przestrzenie muzykowania ulegają zmniejszeniu a pojawiają się nowe? Jak Pani myśli o takim trendzie?*
- *Proszę o przywołanie argumentów do twierdzenia o spostrzeganiu niektórych przedmiotów (jakich?) jako zbędnych? Jak takiemu zjawisku przeciwdziałać?*

Wskazane przez mgr Grażynę Dzwonowską powody przekonują mnie, że podjęta problematyka warta jest badań i analiz oraz podjęcia działań w uwzględnionych przez nią kontekstach. Praca ma charakter diagnostyczno-weryfikacyjny.

Pani magister osadzając badania w praktyce szkolnej w części teoretycznej słusznie odniosła się do muzyki jednocześnie przy tym analizując tę formę ludzkiej kultury i aktywności w kontekście rozwoju i edukacji. W rozdziale pierwszym opisała m.in. czym są zdolności muzyczne, rozwój muzyczny czy kompetencje muzyczne jako wynik oddziaływań edukacyjnych. Co ważne, Pani mgr Grażyna Dzwonowska nie pominęła w recenzowanej dysertacji perspektywy postrzegania muzyki jako narzędzia wspomagania wszechstronnego rozwoju.

Uwzględniając w pracy tematykę twórczości Autorka jako teorię, na której oparła m.in. analizy wybrała spiralny model rozwoju muzycznego Keitha Swanwicka i June Tillman (gdzie rozwój muzyczny

ujęto w kontekście działań twórczych). Dokonała w mojej ocenie poprawnych analiz dotyczących muzyki i jej miejsca w polskim systemie szkolnictwa (w oparciu o *Podstawę programową kształcenia ogólnego*) oraz edukacji muzycznej w perspektywie konstruktywistycznej.

Jak odnotowałam, treść rozdziału drugiego i trzeciego dotyczy zagadnień stanowiących istotę przedmiotu badań (potencjalność twórcza, kompetencje emocjonalne). Na podkreślenie zasługuje przyjęta przez Panią Dzwonowską intencja, aby analizy teoretyczne dotyczące natury procesu twórczego w dalszej kolejności przenieść już na grunt stricte muzyczny. Dlatego zgodnie z dostrzeżoną przeze mnie logiką narracji prowadzonej w recenzowanej pracy doktorskiej znalazły się treści dotyczące twórczości muzycznej, twórczości jako wyniku oddziaływań muzycznych oraz twórczości muzycznej w kontekście edukacyjnym (przedstawiono teorie kreatywności muzycznej i stan badań nad nią). W tekście rozwinięto wątek możliwości i uwarunkowań rozwijania zdolności twórczych poprzez muzykę).

W rozdziale trzecim w oparciu o najważniejsze teorie inteligencji emocjonalnej Pani mgr Grażyna Dzwonowska konsekwentnie m.in. odwołuje się do modelu zdolnościowego Petera Saloveya i Johna Mayera i uzasadnia taki zabieg tym, że na tym modelu oparto jedno z wykorzystanych w badaniach narzędzi badawczych. Zauważam w konstrukcji tego rozdziału konsekwentne wiązanie problematyki związku emocji z muzyką i teoriami emocji muzycznych. W mojej opinii Autorka dysertacji trafnie zdecydowała o tym, by w tekście umieścić ustalenia na temat roli muzyki w rozwijaniu kompetencji emocjonalnych i społecznych.

Treścią rozdziału czwartego jest improwizacja muzyczna, wyobrażenia słuchowa oraz elementy synestezyjne potraktowane jako trzy konstrukty („filary”), na których Pani Dzwonowska oparła autorski program zajęć muzycznych, które uczyniła też czynnikiem eksperymentalnym. Precyzyjnie opisany czynnik eksperymentalny (także s.136-143-160) daje Autorce podstawy do odwoływania się do treści tych charakterystyk zarówno przy okazji prowadzonych w dalszej części pracy analiz jak i formułowania wniosków. W innym miejscu pracy (s. 136) argumentuje ona (z czym się zgadzam), że zastosowanie w roli czynnika eksperymentalnego działań opartych na istniejących od dawna rozwiązaniach pokazuje, że zmiana w podejściu do edukacji muzycznej nie wymaga poszukiwania rozwiązań, bo są one znane ani nie wymaga „wprowadzania znaczących zmian w obszarze treści i metod” (s. 136). Zgadzam się ze stwierdzeniem, że niezbędna jest świadomość „celu ich zastosowania, przekierowanie uwagi z efektów ćwiczenia na procesy, które są niezbędne, aby efekt ten uzyskać” (s.136).

Stwierdzam, że w swojej dysertacji Pani mgr Grażyna Dzwonowska w sposób wyczerpujący dokonała opisu teoretycznych podstaw badań własnych, w tym czynnika eksperymentalnego.

Autorka recenzowanej pracy doktorskiej poddała weryfikacji problem wpływu wprowadzenia do procesu dydaktycznego improwizacji muzycznej, treningu wyobraźni słuchowej i doświadczeń synestezyjnych na aktualizację potencjalności twórczej i kompetencji emocjonalnych ucznia.

Opis procedury badawczej jest zgodny z przyjętą w pedagogice strukturą (s. 118-124). Pani Magister opisała koncepcję metodologiczną badań własnych (strategię triangulacyjną, przedmiot badań, sposoby analiz uzyskanych danych (perspektywę badawczą) oraz cele, problemy, hipotezy oraz zmienni i ich wskaźniki. Opisała wybrane do badań narzędzia badawcze (s. 125 – 132). W rozdziale tym umieściła też opis metody i organizacji badań (s. 133-135) (uwaga redakcyjna: pominięty w spisie treści punkt 5.1.6.).

W mojej ocenie Pani mgr Grażyna Dzwonowska dzięki badaniom ilościowym adekwatnie do sformułowanych problemów badawczych zebrała potrzebne dane, których porównanie umożliwiło jej podsumowanie rezultatów badań (np. określenie skuteczności zastosowanej formuły zajęć muzycznych oraz sformułowanie ogólnych wniosków i odpowiedzi na podstawowe pytanie badawcze). Analizie ilościowej zostały poddane wyniki pomiaru narzędziami diagnostycznymi wykorzystanymi podczas pretestu i posttestu [1. testów zdolności twórczych, 2. kreatywności muzycznej, 3. postawy twórczej i 4. inteligencji emocjonalnej].

Z kolei badania jakościowe oparła na obserwacji jawnej z wysokim stopniem uczestnictwa. Pozwoliły one na odkrywanie przeżyć, doświadczeń i zmian dokonujących się u uczestników badania w warunkach kontaktu z muzyką i podczas jej tworzenia (w sytuacjach aranżowanych przez działania podejmowane przez samą prowadzącą). Z opisu wynika, że rezultaty były zapisywane przy użyciu adekwatnie dobranych technik niestandardyzowanych (notatek z zajęć, rejestracji wideo i fotograficznej).

Zauważam, że poprawnym metodologicznie rozwiązaniem było poddanie analizie:

- wytworów działania uczestników eksperymentu (teksty wywołane) w postaci prac plastycznych, utworów i aranżacji muzycznych oraz prób notacji własnych kompozycji,
- wpływu udziału badanych uczniów w zaprojektowanych na potrzeby eksperymentu zajęciach artystycznych na relacje pomiędzy emocjonalnymi komponentami postawy twórczej a wskaźnikami twórczości mierzonymi w testach, co umożliwiło zaobserwowanie w indywidualnych przypadkach wpływu działań muzycznych na uwalnianie i realizację potencjału twórczego.

Tak więc na podstawie wykonanych analiz autorka dysertacji sformułowała właściwe do uzyskanych wyników wnioski.

- *Można rozważyć następującą wątpliwość dotyczącą praktycznego wykorzystania czynnika eksperymentalnego w istniejącej rzeczywistości szkolnej w kontekście przygotowania nauczycieli pedagogiki wczesnoszkolnej. Jakie jest Panie zdanie w tej kwestii?*

Oryginalność rozwiązania naukowego

Poruszaną w niniejszej rozprawie problematykę rozwijania kompetencji (twórczych, emocjonalnych) uznaję za istotną w kontekście rozwojowym (funkcjonowanie w bardzo szybko zmieniającym świecie) i edukacyjnym (rozwijanie kompetencji kluczowych i miękkich).

Uznaję, że zaproponowana forma oddziaływania w postaci zajęć muzycznych prowadzonych w oparciu o strategię twórcze jest oryginalnym autorskim rozwiązaniem. Pani magister Grażyna Dzwonowska przyczyniła się w mojej opinii do rozwinięcia u badanych dzieci szeregu cech i zdolności związanych z kreatywnością i inteligencją emocjonalną. Pomysł zajęć pozwolił też na konstruowanie przez badane dzieci wiedzy i nabywanie umiejętności przewidzianych podstawą programową kształcenia ogólnego.

Przekonanie o potencjale tkwiącym w pomysłach zbadania wpływu aktywności muzycznej na kreatywność i kompetencje emocjonalne dzieci stanowi moim zdaniem nie tylko przyczynek do uzupełnienia dotychczasowej wiedzy na ten temat, ale i podstawę do uzasadnienia rangi, jaką powinno przypisywać się dziecięcej, twórczej aktywności muzycznej. Badania podjęte przez Panią doktorantkę uznaję za oryginalne i istotne z punktu widzenia wiedzy naukowej, pedagogicznej jak i dydaktyki szczegółowej.

Pragnę zauważyć, że podjęta przez Panią magister problematyka wymagała czasu na kwerendy, przeprowadzenie wnikliwych analiz, które wymagały od niej nie tylko bieżącej wiedzy z zakresu teoretycznych podstaw badań (np. czym jest muzyka, zdolności muzyczne, rozwój muzyczny, kompetencje muzyczne, rozwój zdolności twórczych, kompetencje emocjonalne i możliwość ich rozwijania, improwizacja, wyobraźnia słuchowa, synestezja) ujętych z różnych perspektyw. Umiejętnie powiązała „to, co powinno być istotne w edukacji” w procesie wspierania rozwoju kreatywności i kompetencji emocjonalnych dzieci z ideą twórczej edukacji muzycznej. Na podkreślenie zasługuje fakt doboru adekwatnych do problematyki badań narzędzi badawczych.

Przeprowadzenie badań wymagało od doktorantki także znajomości warunków szkolnych oraz kontrolowania czynników związanych z środowiskiem, w którym przeprowadziła ona badania eksperymentalne. Dobór grupy badanej na potrzeby autorskiej koncepcji opisanej w dysertacji uznaję jako poprawny i wystarczający.

Praca doktorska mgr Grażyny Dzwonowskiej w mojej ocenie stanowi istotne na gruncie teoretycznym, empirycznym i aplikacyjnym opracowanie dotyczące zaproponowanej formy oddziaływania. W mojej opinii przyczynia się ona do rozwinięcia u badanych uczniów cech i zdolności związanych z kreatywnością i inteligencją emocjonalną, a także umożliwiła konstruowanie przez nich wiedzy i nabywanie umiejętności przewidzianych podstawą programową kształcenia ogólnego.

W mojej ocenie mocną stroną recenzowanej pracy jest zaprojektowanie przez Panią mgr Grażynę Dzwonowską własnych, oryginalnych badań z zastosowaniem zróżnicowanych metod, technik i narzędzi badawczych oraz przyjętej strategii postępowania badawczego.

W tym miejscu podkreślam wagę badań diagnostyczno-weryfikacyjnych dla pedagogiki jako empirycznej nauki społecznej. Uznaję, że doktorantka odpowiedziała na fundamentalne dla tych badań pytanie – kogo i w jakim stopniu dotyczą wyniki, które uzyskano w badaniu? Skuteczność zastosowanej w badaniach koncepcji zajęć muzycznych oznacza, że edukacja muzyczna prowadzona w oparciu o strategię twórcze i responsywny model komunikacji z uczniem, bez elementu rywalizacji i oceniania może przyczynić się do wzrostu kompetencji kluczowych (twórczości) i miękkich (inteligencji emocjonalnej).

Przeprowadzony na gruncie polskiego systemu edukacji eksperyment, poparty badaniami i doświadczeniami innych krajów dostarcza też argumentów, które można z powodzeniem wykorzystywać włączając się w dyskurs nad obecnym kształtem i przyszłością systemu edukacji i rolą w tym systemie przedmiotów artystycznych.

Ogólna wiedza w dyscyplinie pedagogika

Uważam, że Pani magister Grażyna Dzwonowska w sposób przemyślany i wnikliwy opisała zawarte w pracy zagadnienia o charakterze pedagogicznym. Wysoko oceniam jej umiejętności wyboru i analizy bardzo obszernego materiału o charakterze teoretycznym oraz empirycznym. Ma to przełożenie na wykonane przez nią kwerendy literatury pedagogicznej w oparciu, o które napisała pracę doktorską.

Nadmienię, że zagadnienia teoretyczne została przedstawiona w sposób świadczący o gruntownym zbadaniu materiałów źródłowych. Pani magister adekwatnie do tematu wybrała literaturę dotyczącą badanej problematyki. Opisała możliwe podejścia do badanej problematyki. Znalezione źródła mają różną formę (książki, artykuły). Ich treść przedstawiała w dysertacji w sposób neutralny, unikając wartościowania.

Reasumując uważam, że mgr Grażyna Dzwonowska wykazała się:

a) znajomością wykorzystanych w pracy teorii, umiejętnością analizowania mechanizmów wyjaśniających opisywane zagadnienia i stworzenia na tej podstawie projektu badawczego własnego autorstwa,

b) wkładem naukowym w rozwój wiedzy teoretycznej na temat percepcji słuchowej, w tym powiązania jej rozwoju z uczestnictwem badanych dzieci w klasie pierwszej szkoły podstawowej w zajęciach rytmicznych,

c) wskazaniem aplikacyjności przeprowadzonych badań.

Umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej

W mojej opinii magister Grażyna Dzwonowska zaprezentowała wymagane kompetencje badawcze w obszarze projektowym oraz realizacyjnym. Moją uwagę zwróciła umiejętność dokonywania analizy opisywanych zagadnień w sposób, który wskazuje na dokładność, wnikliwość oraz znajomość tego, co chciała zbadać. Doktorantka potrafi odnieść się w sposób bezstronny i merytoryczny do uzyskanych rezultatów.

Konkluzja:

Uważam, że rozprawa doktorska autorstwa Pani magister Grażyny Dzwonowskiej nt. „Improwizacja muzyczna, wyobraźnia słuchowa i elementy synestezyjne w aktualizacji potencjalności twórczej ucznia i jego kompetencji emocjonalnych” spełnia warunki określone w art.13 ust.1 ustawy z dnia 14 marca 2003r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U.2017.1789 j.t. z późn. zm.). Wzmiankowana praca stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Kandydatki w dyscyplinie pedagogika oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Wniosuję o dopuszczenie mgr Grażyny Dzwonowskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....